



ایمانی داده شد

علل بدخطی دانش آموز دبستانی شما چیست؟

بلقیس بحرینی
کارشناس آموزش ابتدایی - اصفهان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

جای می‌گذارد. به همین دلیل مهارت در خوشنویسی اهمیت بسزایی دارد.

شناخت علل و عوامل مؤثر بر بدخطی از آن جهت اهمیت دارد که با ریشه‌یابی و رفع آنها می‌توان تا حد زیادی به مهارت در خوشنویسی کمک کرد. در این مقاله، ضمن بررسی علل بدخطی کودکان به ارائه راهکارهای مناسب برای رفع این مشکل می‌پردازیم.

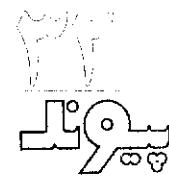
عوامل مؤثر بر بدخطی دانش آموزان

به‌طور کلی عوامل مؤثر بر بدخطی را می‌توان در سه گروه عمده جای داد که عبارت‌اند از:

مقدمه

در بررسی علل بدخطی دانش آموزان دوره ابتدایی، علاوه بر عوامل آموزشی و تربیتی مؤثر بر دست خط آنان، باید عوامل مربوط به وضعیت جسمی و روانی کودکان نیز مورد توجه قرار گیرد. چه بسا بدخطی دانش آموزان به دلیل ضایعات استخوانی، عصبی یا حالات عاطفی و روانی نامطلوب باشد. در این صورت آموزش‌های معلم در زمینه خوشنویسی کافی نخواهد بود و ارجاع به یک متخصص، امری الزامی است.

از میان همه مهارت‌های تحصیلی، نوشتن، ملموس‌ترین آن‌هاست، زیرا فرد با استفاده از این مهارت، سندی از خود بر



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
سین
شماره ۳۳۲
خرداد ۱۳۸۶

۱ - عوامل مربوط به خانواده

۲ - عوامل مربوط به معلم و شیوه‌های آموزشی و تربیتی مدرسه

۳ - عوامل مربوط به دانش‌آموزان

۱- عوامل مربوط به خانواده

نقش خانواده را در یادگیری مطلوب دانش‌آموزان نباید نادیده گرفت. از آنجا که خوشنویسی مهارتی است که مانند سایر مهارت‌ها باید آموخته شود، «چنانچه کودک در خانواده‌های زندگی کند که اعضای آن از ذوق و استعداد هنری بیشتری برخوردار باشند و به فرزندان خود توجه کافی مبذول دارند، کودک کمتر گرفتار معضل بدخطی می‌شود. نقطه مقابل چنین خانواده‌ای، خانواده‌هایی‌اند که نسبت به فرزندان خود بی‌تفاوت‌اند و از تشویق و تنبیه به موقع برای انجام تکالیف فرزندان‌شان استفاده نمی‌کنند و در واقع انگیزه لازم را برای اجرای بهتر تکالیف در فرزندان خود به وجود نمی‌آورند. چنین کودکانی اغلب با اکراه و بی‌میلی اقدام به نوشتن می‌کنند که طبیعتاً نتیجه عملکرد آنها نیز رضایت بخش نخواهد بود.

کودکانی که در خانواده‌های به هم ریخته یا خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که محرومیت فرهنگی و اجتماعی دارند، از لحاظ عاطفی آسیب شدیدتری می‌بینند و این آسیب عاطفی بر روی کلیه زمینه‌های تحصیلی آن‌ها تأثیر می‌گذارد» (بیابانگرد، ۱۳۸۵، ص ۹۰).

۲- عوامل مربوط به معلم و شیوه‌های

آموزشی و تربیتی مدرسه

«انگستان کوچک ما را آرام آرام و با حوصله با خامه و قلم و نوشتار صحیح آشنا کنید» (صافی، ۱۳۷۲، ص ۴۶).

از بین عوامل مربوط به معلم، مهمترین آنها شیوه‌های آموزشی معلم است. اگر معلم خود دست خط بدی داشته باشد، بنا به مثل معروف «رطب خورده منع رطب کی کند»؟ قادر به تربیت دانش‌آموزان خوش خط نخواهد بود.

نکته دیگر، «طرز برخورد معلم با دانش‌آموزانی است که

شخصیت اضطرابی دارند. این‌گونه افراد، بیش از سایرین از شکست می‌ترسند. اضطراب این دسته از دانش‌آموزان، گذشته از عواملی که مربوط به محیط خانواده می‌باشد، ممکن است ناشی از شکست، ناکامی، تجربه‌های ناموفق، تنبیه و فشار معلمان برای موفقیت باشد. لذا معلمان باید به شرایط خاص روحی آنها توجه کنند و اساس کار خود را بر کاهش تنش قرار دهند» (بیابانگرد، ۱۳۸۵، ص ۱۱۵).

هم‌چنین معلمانی که بیش از حد تکالیف نوشتنی به شاگردان خود می‌دهند، سبب خستگی دانش‌آموزان و در نتیجه بدخطی آنها می‌شوند.

از نکات دیگری که معلم باید به آنها توجه کند، طرز صحیح قرار گرفتن کاغذ و بدن دانش‌آموزان و نیز طرز صحیح به دست گرفتن قلم در هنگام انجام تکالیف است.

شماری از دانش‌آموزان در هنگام نوشتن سرشان را به کاغذ می‌چسبانند یا کاغذ را بیش از حد کج می‌گذارند. عده‌ای از آنها قلم را طوری در دست می‌گیرند که نوشته‌های خود را نمی‌بینند. بعضی از آنها نیز آن قدر قلم را بالا می‌گیرند که قادر به کنترل حرکات دست در هنگام نوشتن نیستند. با این توضیحات، معلم باید به کودکان نحوه صحیح قرار گرفتن کاغذ و بدن و شیوه صحیح گرفتن قلم را بیاموزد. هم‌چنین باید به کودک بیاموزد که در هنگام نوشتن به آنچه می‌نویسد، یعنی جهت حرکت دست خود بر روی کاغذ، نگاه کند. در غیر این صورت، حروف را در هم نوشته یا به سمت بالا یا پایین خط زمینه منحرف می‌شود» (سیف، ۱۳۸۵، ص ۱۸۵).

۳- عوامل مربوط به دانش‌آموز

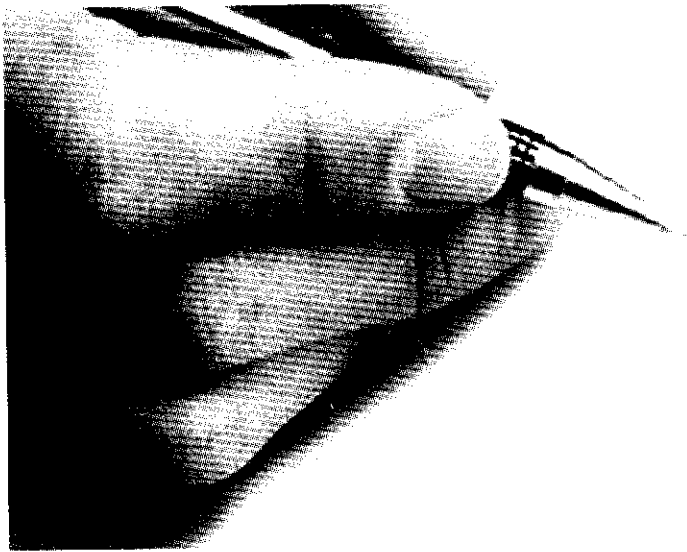
«بررسی مسئله و موضوع خط در جمعیت دانش‌آموزی ما، دربردارنده نکات قابل تأملی است. بعضی از دانش‌آموزان در مورد علت‌های بدخطی از تندنویسی نام می‌برند. بعضی دیگر می‌گویند: «منی توانیم بنویسیم یا بلد نیستیم و...» (مسیبی، ۱۳۸۱، ص ۱۶).

برای این که کودک بتواند نوشتن را به نحو احسن انجام دهد،



پیمان

نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی
خرداد ۱۳۸۶
شماره ۳۳۲



لازم است از سلامت کافی در زمینه‌های جسمی و روانی برخوردار باشد. در این جا عواملی که به نوعی در بدخطی کودکان مؤثرند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف) اختلال در عملکرد دست و انگشتان، به علت ضایعات ارتوپدیک (استخوانی)

«يك كودك سالم و طبيعى بايد بتواند قلم را با سه انگشت شست، اشاره و وسط بگیرد. اگر به هر دلیلی، اختلالی در عملکرد انگشتان وجود داشته باشد، كودك

نه تنها نوشتن را به نحو مطلوب انجام نمی‌دهد، بلکه برای انجام آن به وقت بیشتری نیز، نسبت به سایر دانش‌آموزان، نیاز دارد. به عنوان مثال، دانش‌آموز راست دستی را در نظر بگیرید که عصب میانی دست راست او آسیب دیده است. از آن جا که این عصب مسئول حرکت مقابل انگشت شست می‌باشد، زمانی که آسیب می‌بیند، شست قادر به حرکت مقابل نخواهد بود و به جای این که در مقابل سایر انگشتان حرکت کند، در کنار آنها قرار می‌گیرد و دست كودك حالتی پیدا می‌کند که اصطلاحاً به آن «دست میمون» گفته می‌شود. به این ترتیب كودك نمی‌تواند قلم را به نحو صحیح در دست بگیرد و این نکته مهمی است که بر روی دست نوشته‌های او تأثیر می‌گذارد و او را بدخط می‌سازد» (والاس و لافلین، ترجمه طوسی، ۱۳۷۰، ص ۷۵). علاوه بر این، وجود هر گونه زخم یا عاملی که باعث درد در انگشتان شود، بر روی دست دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. هم‌چنین كودك برای این که بتواند خوب بنویسد، لازم است که هیچ‌گونه ضایعه‌ای در قسمت‌های فوقانی دست، مثل آرنج، ساعد و بازو نداشته باشد. وجود سوختگی، شکستگی، کوفتگی و زخم در هر يك از این قسمت‌ها، موجب بدخطی می‌شود. محدودیت حرکتی در مفاصل مچ، انگشتان، آرنج و بازو نیز از جمله عوامل بدخطی‌اند.

ب) اختلال در عملکرد دست و انگشتان، به دلیل ضایعات عصبی

در همه اختلالات مربوط به عملکرد دست و انگشتان، به دلیل آسیب دیدگی شدید اعصاب حرکتی و ناهماهنگی بین دست، چشم و توان عضلات، خط دانش‌آموزان خیلی بد و بعضاً ناخواناست.

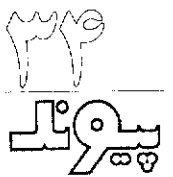
از میان این اختلالات می‌توان به انواع فلج مغزی، آسیب مغزی، صرع و میوپاتی (بیماری عضلانی) اشاره کرد.

بچه‌های فلج مغزی را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد:

۱) اسپاستیک: این دسته از کودکان فلج مغزی به دلیل سفتی موجود در عضلاتشان بدخط می‌نویسند و آن هم در صورتی است که این سفتی در حدی نباشد که به طور کلی مانع نوشتنشان شود. ممکن است این سفتی، محدودیت حرکتی در مفاصل دست، نظیر: مچ، آرنج و بازو ایجاد کند که در هنگام نوشتن اجازه‌مانور به فرد نمی‌دهد.

۲) هیپوتانیا: کودکان مبتلا به هیپوتانیا به سبب پایین بودن توان عضلاتشان قادر به استفاده صحیح از قلم نیستند. این کودکان قدرت کافی برای گرفتن قلم را ندارند و معمولاً نوشته‌های آنها بسیار کمرنگ و عاری از هرگونه ظرافتی است.

۳) آتوئید: بچه‌های آتوئید به علت حرکات زایدی که



در اندام‌های خود، خصوصاً دست‌هایشان دارند، بسیار بدخط می‌نویسند. این کودکان قادر به کنترل قلم نیستند و در هنگام نوشتن به بالا و پایین خط زمینه منحرف می‌شوند.

۴) آتاکسی: این کودکان به دلیل لرزش موجود در دست‌هایشان بدخط می‌نویسند.

افراد مبتلا به صدمات مغزی نیز، بسته به نوع ضایعه‌ای که دچار آن شده‌اند، شبیه کودکان فلج مغزی عمل می‌کنند.

کودکان مبتلا به ضایعات نخچه‌ای دچار ماکروگرافی‌اند، یعنی کلمات را بزرگتر از آنچه باید، می‌نویسند. در بعضی از افراد مبتلا به میویاتی نیز ممکن است عملکرد دست‌ها دچار اختلال شود که این معضل بر روی دست نوشته‌های آنان مؤثر است.

کودکان مصروع زمانی که دچار حملات تشنجی می‌شوند (به مدت چند روز)، قادر به استفاده‌درست از قلم نیستند؛ یعنی دست‌هایشان قدرت گرفتن را ندارند و آن دسته از کودکانی که دچار حملات تشنجی مکرر می‌شوند، حتی اگر این تشنج تحت کنترل هم باشد، به دلیل لرزش ظریفی که در دست‌هایشان دارند، بدخط می‌نویسند. در واقع لرزش ظریف انگشتان را بر روی دست نوشته‌های آنان می‌توان دید» (والاس و لافلین، ترجمه منشی طوسی، ۱۳۷۰، ص ۸۲).

انقباض شده، کودک دیگر قادر به نوشتن نیست. در این صورت علائمی نظیر بی‌مهارتی و پاراتونی (انقباض يك عضله و سپس شل نشدن آن) و واکنش‌های اضطرابی در ارتباط با نوشتن ممکن است مشاهده شود. بی‌قراری، بیش‌فعالی و کوتاهی دامنه توجه و تمرکز نیز از جمله عواملی‌اند که بر روی خط دانش‌آموز تأثیر می‌گذارند» (هرگنهان و اولسون، ترجمه سیف، ۸۵).

هـ) چپ دستی

«در مورد کودکان چپ دست این سؤال مطرح می‌شود که چرا این کودکان در شروع نوشتن بدخط‌اند؟ پاسخ این است که این کودکان نمی‌توانند آن چه را که می‌نویسند، به خوبی ببینند، زیرا دست آنها روی نوشته‌هایشان را می‌پوشاند و همین عامل سبب بدخطی کودکان چپ دست می‌شود.

بسیاری از کودکان چپ دست نیز برای پرهیز از کثیف شدن نوشته‌ها، دست خود را به صورت قلاب کج می‌گیرند. این شکل در واقع به کج گذاشتن کاغذ مربوط می‌شود. اگر چپ دست‌ها کاغذ را بر خلاف جهتی که راست دست‌ها می‌گذارند، قرار دهند، برای نوشتن در وضعیت طبیعی و راحت قرار می‌گیرند» (بیابانگرد، ۱۳۸۵، ص ۲۵).

و) نبود دید کافی

بسیاری از کودکان به دلیل نداشتن دید کافی، چشم‌های خود را به کاغذ بسیار نزدیک می‌کنند. دست نوشته‌های این کودکان معمولاً خط خوردگی‌ها و پاك کردن‌های فراوان دارد.

اشکال مختلف بدخط نویسی

«با بررسی دست نوشته‌های دانش‌آموزان به این نتیجه می‌رسیم که بدخطی در آنان به اشکال و انواع مختلف مشاهده می‌شود که بعضی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- ۱) درشت نویسی و ریزنویسی.
- ۲) فاصله‌گذاری نامناسب بین حروف و کلمات.
- ۳) نامرتب نوشتن.
- ۴) کج نوشتن حروف و کلمات.

ج) عدم غلبه طرفی مغز

«کودک پیش از نوشتن باید غلبه طرفی را به دست آورد. در کودکانی که این اتفاق نیفتاده است، نوشتن به سختی انجام می‌شود. کودکانی که غلبه طرفی تثبیت نشده دارند، از هر دو دست خود به طور متناوب در نوشتن استفاده می‌کنند، حال آن‌که در هیچ يك به اندازه کافی مهارت ندارند» (سیف، ۱۳۸۵، ص ۷۰).

د) عوامل روحی و روانی و تأثیر آن بر روی نوشتن

«ممکن است بدخطی با عواملی نظیر: اضطراب و اختلالات نوروتیک (عصبی) همراه باشد و در بعضی از اوقات حالات عصبی موجب گرفتگی عضله در کودکان می‌شود. یعنی ماهیچه‌های دست کودک متعاقب نوشتن چند سطر دچار

۳۵

په‌په

نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی
خرداد ۱۳۸۶
شماره ۳۳۱

۳) چنانچه کودک از اختلال عاطفی و روانی رنج می برد، او را به يك روان شناس ارجاع دهید.

۴) «اگر کودک در هنگام نوشتن دچار تنش و اضطراب می شود، برای کاهش تنش در کودک به شیوه های زیر عمل کنید:

الف) سعی کنید در ذهن کودک تصویری مثبت از خودش ایجاد کنید.

ب) از سرزنش کردن کودک به خاطر بدخطی او خودداری کنید.
ج) از ایجاد تنش و اضطراب در کودک جلوگیری کنید. به طور مثال، تعیین وقت محدود برای انجام يك تکلیف، در دانش آموز مضطرب، باعث ایجاد تنش و اضطراب و در نهایت بدخطی بیشتر می شود» (بیابانگرد، ۱۳۸۵، ص ۴۰).

۵) اگر کودک در دست های خود دچار ضعف یا محدودیت حرکتی باشد، می توانید از تمرینات زیر بهره بگیرید:

الف) تمرینات روی تابلو:

از کودک بخواهید با استفاده از حرکات آزاد و گسترده دست و به کارگیری عضلات شانه، بازو و انگشتان، بر روی تابلو طراحی کند.

ب) پرورش حرکات نوشتن با دیگر وسایل:

از کودک بخواهید به جای استفاده از قلم، از انگشت خود و رنگ گواش استفاده کند یا عمل نوشتن را بر روی يك سینی خاکستر انجام دهد. هم چنین با استفاده از يك تکه گچ یا ذغال، حروف و کلمات درستی بر روی آسفالت کوجه بنویسد. چنانچه مشکل کودک در زمینه حرکات دست با این تمرینات بر طرف نشد، او را به يك کارشناس توانبخشی (فیزیوتراپی - کاردرمانی) ارجاع دهید.

۶) اگر لرزش ضعیفی در انگشتان کودک مشاهده می کنید یا سابقه کودک گویای حملات تشنجی است، با مشورت با خانوادۀ دانش آموز، وی را به يك متخصص مغز و اعصاب ارجاع دهید.

۷) اگر کودک سرخود را خیلی به کاغذ می چسباند یا



۵) خارج شدن از خط زمینه (مجله کودکان استثنایی، اردیبهشت ۱۳۸۵).

شیوه های ترمیمی

روش های ترمیمی زیر می تواند توسط معلمان و والدین مورد استفاده قرار گیرد:

۱) پس از ارزیابی کودک، چنانچه متوجه شدید که کودک الگوی صحیح گرفتن قلم را نمی داند، به عنوان مثال از حرکت شست برای گرفتن قلم استفاده نمی کند، او را به يك پزشک متخصص ارتوپدی ارجاع دهید. مشکل نوشتن چنین کودکی ممکن است با استفاده از آتل دست حل شود. با این وسیله کمکی، کودک قادر خواهد بود قلم را به نحو صحیح بگیرد و خوش خط تر بنویسد.

۲) اگر کودک قلم را با فاصله زیادی از نوک آن می گیرد یا بیش از حد پایین می گیرد، با گره زدن يك نخ بر روی قلم، محل مناسب برای گرفتن قلم را مشخص کنید.

مشكوك به ضعف بينایی است، او را به يك چشم پز شك ارجاع دهید.

۸) اگر متوجه شدید که در نیمکره‌های مغزی کودک، غلبه طرفی ایجاد نشده است، می‌توانید به ترتیب زیر عمل کنید:
الف) از کودک بخواهید با پای راستش به يك توپ لگد بزند.

ب) لوله‌ای را به دست کودک بدهید و از او بخواهید که با يك دستش روی چشم چپش را بگیرد و با چشم راستش درون لوله را نگاه کند.

ج) رادیوی کوچکی را به دست کودک بدهید و از او بخواهید آن را نزدیک گوش راستش بگیرد و به آن گوش کند.

د) اگر عملکرد کودک نشان می‌دهد که تمایل او برای استفاده از سمت چپ بیشتر است، از او بخواهید همین اعمال را با سمت چپش انجام دهد. به این ترتیب، يك سمت بدن کودک غالب می‌شود» (سیف، ۱۳۸۵، ص ۱۳۶).

۹) جان‌چه کودک چپ دست است، از او بخواهید هنگام نوشتن، سمت چپ کاغذ را به سمت بالا کج کند. اگر کودک راست دست است، از او بخواهید سمت راست کاغذ را به طرف بالا کج کند.

۱۰) اگر کودک کلمات را بیش از حد بزرگ یا کوچک می‌نویسد، می‌توانید اندازه متوسطی برای کلمات در نظر بگیرید و با گذاشتن خط فاصله بین کلمات از کودک بخواهید فاصله تعیین شده را فقط با يك کلمه پر کند.

۱۱) اگر کودک بیش از حد پررنگ یا کم‌رنگ می‌نویسد، به ترتیب زیر عمل کنید:

کاغذ سفیدی را زیر برگه کاربن و کاغذ سفید دیگری را بر روی آن قرار دهید. از کودکی که با فشار زیاد می‌نویسد بخواهید آن قدر ضعیف مداد را فشار دهد که اثر زیادی از کلمه بر روی کاغذ زیرین باقی نماند. از کودکی که فشار کمتر از حد معمول به مداد وارد می‌کند، بخواهید آن قدر به مداد فشار آورد که اثر آن بر روی کاغذ زیر کبی پررنگ باشد.

۱۲) اگر کودکی از خط راست خارج می‌شود، از او بخواهید خط کشی را بالای خط زمینه قرار دهد. به گونه‌ای که هنگام نوشتن نوك مدادش مرتباً با لبه خط کش تماس پیدا کند. هم‌چنین می‌توانید بالا و پایین خط زمینه، دو خط کم‌رنگ بکشید و از کودک بخواهید کلمات را طوری بنویسد که از این دو خط خارج نشود.

۱۳) کج نوشتن کلمات، از کج گذاشتن بیش از حد کاغذ ناشی می‌شود. اگر با دانش‌آموزی برخورد کردید که دست نوشته‌های کجی داشت، از او بخواهید کاغذ را در وضعیت بهتری قرار دهد.

۱۴) نامرتب نوشتن تکالیف توسط دانش‌آموز، ممکن است به علت محدودیت حرکتی در دست باشد یا این که مداد را بیش از حد محکم در دست می‌گیرد یا وضعیت درستی در هنگام نوشتن به خود نداده است. بنابراین با برطرف کردن هر يك از این علل، دانش‌آموز می‌تواند دست خط بهتری داشته باشد.

فهرست منابع:

- صافی، احمد (آبان ۱۳۷۲). پیام کودکان دبستانی. نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی پیوند، شماره ۱۶۹. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

- مسیبی، علی (دی ۱۳۸۱). با بچه‌های ابتدایی. نشریه رشد آموزش ابتدایی، شماره ۱۸۱. تهران: انتشارات رشد.

- والاس، جرالد و مک لافلین، جیمز (۱۳۷۰). ناتوانی‌های یادگیری. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

- مجله کودکان استثنایی (اردیبهشت ۱۳۸۵). انتشارات سازمان آموزش و پرورش استثنایی.

- هرگنهان و اولسون (۱۳۸۵). نظریه‌های یادگیری و آموزش. ترجمه علی اکبر سیف. تهران: نشر روان.

- سیف، علی اکبر (۱۳۸۵). سنجش و اندازه‌گیری. تهران: نشر دوران.

- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۵). روان‌شناسی تربیتی. تهران: انتشارات رشد.



پژوهش

نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی
خرداد ۱۳۸۶
شماره ۳۳۲